

MEDLIKE – SPOLEHLIVÉ INFORMACE O ZDRAVÍ A NEMOCI PRO OBČANA V NÁRODNÍ LÉKAŘSKÉ KNIHOVNĚ

Eva Lesenková, Helena Bouzková, Adéla Jarolímková, Filip Kříž, Klára Mašková, Lenka Maixnerová

Anotace

Národní lékařská knihovna (NLK) patří mezi veřejné specializované knihovny v oblasti medicíny a příbuzných oborů. Její fondy a služby jsou přístupné všem uživatelům. Posláním NLK je nejen rozvíjet a zlepšovat přístup k vědeckým zdravotnickým informačním zdrojům, ale také účinně podporovat informačně zdravotní gramotnost občana.

V rámci nové webové prezentace je vytvářena speciální nabídka informačních služeb pro občany. Jedná se o soubor spolehlivých informačních zdrojů o zdraví a nemoci (MedLike), jenž se může vyvinout v portál. Pro vymezení obsahu MedLike je vytvářena metodika, která určuje postupy jak vybírat, zpracovávat, ukládat a také vyhledávat informační zdroje. Systematickou selekcí vytipovaných spolehlivých zdrojů pro laiky a jejich doporučením a zpřístupněním se NLK zapojuje do podpory zvýšení zdravotní gramotnosti občana.

Klíčová slova

zdravotní gramotnost, informačně – zdravotní gramotnost, veřejné knihovny, knihovnicko-informační služby

1 Úvod

Informačně-zdravotní gramotnost je vymezena jako soubor schopností, které jsou nezbytné pro rozpoznání informační potřeby zdravotnické informace. Součástí této gramotnosti je dovednost identifikovat vhodné informační zdroje a využít je pro vyhledání relevantních informací, zhodnotit kvalitu informací a jejich využitelnost pro danou situaci, analyzovat tyto informace, porozumět jim a využít je ke správnému rozhodnutí o svém zdraví [1].

Využívání medicínských zdrojů a databází občany napomůže k lepší informovanosti a zlepšení postojů ke zdraví a zdravotní péči. Významnou roli v nabídce důvěryhodných informací tak mohou hrát veřejné knihovny, stejně jako důvěryhodná média, nabízející vědecky podložené informace.

Národní lékařská knihovna také v rámci zvýšení zainteresovanosti občana na péči o vlastní zdraví, pořádá anketu o vyhledávání informací o zdraví a nemoci. Otázky monitorují vyjma četosti vyhledávání informací hlavně preference občanů v typech zdrojů. Výsledky ankety pomohou přesněji vymezit informační obsah MedLike.

2 Kvalita informací

S narůstajícím využíváním internetu se již od 90. let objevují snahy o hodnocení kvality informací. Z mnohých existujících zahraničních metodik v oblasti informací o zdraví a nemoci je nejznámější HON Code Criteria. Z dalších uvádíme JAMA (WM Silberg et al.), Criteria for Assessing the Quality of Health Information on the Internet (Health In-

formation Technology Institute), DISCERN (D Charnock et al.), Assessing the Quality of Internet Health Information (Health Summit Working Group), eEUROPE: Quality Criteria for Health related Websites, EQIP (Ensuring Quality Information for Patients, B Moulton) a The Minervation validation instrument for healthcare websites (LIDA).

Souborů hodnotících kritérií existuje celá řada. Na sestavování těchto kritérií se podílí také lékařští knihovníci, kteří mají dlouhodobé zkušenosti práce s informačními zdroji a s vyhledáváním kvalitních informací. Specializovaný zdravotnický knihovník, nejlépe ve spolupráci se zdravotníkem, se tak může podílet na třídění informačních zdrojů jednak podle kritérií kvality a také podle typu zdroje. Podílí se i na přípravě vyhledávacích strategií s cílem usnadnit zdravotníkovi či laikovi vyhledávání.

Metodika posuzování kvality získávaných dokumentů v NLK se vyvíjí s přihlédnutím k publikovaným zahraničním zkušenostem a na základě odborných knihovnických zkušeností z praxe. Skupinou pracovníků Národní lékařské knihovny byl navržen vlastní soubor posuzovacích kritérií, „Rádce pro hodnocení kvality informačních zdrojů“. Vzniklo tak doporučení osmi zásadních kritérií, které je zveřejněno na webové stránce NLK a může pomoci laikovi usnadnit výběr kvalitního zdroje.

3 Metodika

Specializovaný informační soubor MedLike je v počáteční fázi vytvářen jako samostatná webová stránka. Současně jsou analyzovány požadavky na chování výsledného systému, které určují, co by měl systém dělat jako odpověď na určité podněty. Probíhá specifikace požadavků, které popíší cíle a úkoly uživatelů systému a stanoví, co bude systém dělat a jak bude integrovat s uživatelem. [2]

V první fázi uživatel na webové stránce nalezne rubriku „nemoci“ a výhledově rubriku „podpora zdraví“. Obsah rubrik „nemoci“ je určen výběrově podle mezinárodní klasifikace nemocí ze statistických ročenek vydávaných ÚZIS a Evropského výběrového šetření o zdraví (EHIS) 2014 [3,4,5].

3.1 Typologie informačních zdrojů

Pod rubrikou „nemoci“ bude možné nalézt podrubriky, ve kterých jsou jednotlivé nemoci dále tříděny podle výše uvedených určených typů informačních zdrojů. Z širokého spektra dokumentů, které se nachází ve fondech NLK a v internetových zdrojích, jsme na základě zahraničních zkušeností [6] vytypovali některé kategorie dokumentů vhodných pro informovanost laika v medicíně:

Knihy · Články · Definice · Doporučené postupy · Klinické studie · Weby · Vide a audia

3.1.1 Knihy

Knížní tituly budou vybírány z fondu Národní lékařské knihovny podle stanovených kritérií: populární charakter, autorství, důvěryhodnost, aktuálnost, nakladatelství/vydavatelství, nekomerční charakter. Téma nemoci je v bibliografických záznamech vyjádřeno deskriptory tezauru MeSH. Publikace vhodné (doporučené) pro laickou veřejnost budou opatřeny příznakem, který umožní v kombinaci s deskriptorem MeSH jejich vyhledání. Záznam knihy na webu bude obsahovat název, autora, obálku knihy, přístup k obsahu a anotaci.

3.1.2 Články

Nejvíce problematickou kategorií jsou články. Z hlediska uživatelských preferencí patří mezi nejžádanější, avšak obtížné se jeví udržování aktuálnosti informací, a také možnost přístupu k plnému textu. Zajištění snadného přístupu k plnému textu je prioritou naší služby, proto bude dána přednost odkazům na elektronické články. U obsahu článků budou preferovány výběry podle obecnějšího charakteru sdělení a s co nejmenší odborností s ohledem na srozumitelnost a aktuálnost informací. Články, kde je podrobněji popsána léčba, účinné látky apod., lze považovat za sporné s přihlédnutím k zákonu o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů.

3.1.3 Definice

V současné době probíhá diskuze o výběru vhodného zdroje pro převzetí definice nemocí. Jedním ze zdrojů by mohly být Wikiskripta, psaná pro studenty, pro laika však

obtížně srozumitelná. Vhodnější by bylo přebírat definice ze zdrojů určených primárně pro laiky, případně z výkladových slovníků.

3.1.4 Klinické studie

Termín klinická studie (slouží k prokázání bezpečnosti, účinnosti nebo jakosti nových léků) není u široké veřejnosti příliš znám. Z těchto důvodů u odkazu na probíhající studie bude vhodné uvádět krátkou charakteristiku objasňující tento typ zdroje. Odkaz povede na stránky O lécích.cz, které spravuje SÚKL, kde uživatel přímo získá výsledky vyhledávání provedené NLK.

3.1.5 Doporučené postupy

Národní lékařská knihovna má ve svých fondech kolem 59 doporučených postupů (DP) vydaných v edici „Doporučené postupy pro praktické lékaře“ nakladatelstvím Centrum doporučených postupů pro praktické lékaře ČLS JEP. Existuje mnohem větší množství doporučených postupů, vydávaných lékařskými společnostmi a to pouze elektronicky. Pro jejich zachování do budoucna, z hlediska vývoje doporučených postupů pro určitou problematiku, bude NLK bibliograficky zpracovávat i tyto postupy. Elektronická verze DP bude stažena do Digitální knihovny NLK, pro archivní účely bude vytvořena i jedna tištěná kopie do fondu NLK. Doporučené postupy budou bibliograficky zpracovány tak jako ostatní zdroje podle mezinárodních knihovnických standardů ve formátu MARC 21 podle katalogizačních pravidel RDA (Resource Description and Access). Věcné zpracování bude ošetřeno deskriptory českého překladu tezauru MeSH (Medical Subject Headings).

3.1.6 Weby

Vyhledávány by měly být weby týkající se nemocí na základě kritérií NLK pro hodnocení kvality. Ne vždy však i u předpokládaných kvalitních webových zdrojů (např. VZP) jsou splněna všechna kritéria (například chybí datum publikování nebo není uveden autor). Výběr proto musí být prováděn pečlivě nejen podle formálních hledisek, ale i s ohledem na posouzení kvality obsahu.

3.1.7 Vide a audia

Video a audio zdroje mohou být embedovány přímo na webových stránkách MedLike nebo je lze odkázat na webovou stránku, kde jsou videa/audia umístěna. Výhodou odkazů je, že se u samotného videa může nacházet i doplňující text.

4 Závěr

Knihovnici NLK jsou schopni s pomocí národních a mezinárodních platných knihovnických standardů a protokolů, která upravují pravidla popisu, metadatové formáty, identifikátory, výměnné protokoly nebo webové standardy, založit a dále rozvíjet speciální informační soubor MedLike.

NLK se tak zapojí do podpory zvyšování zdravotní gramotnosti a to systematickou

selekcí vytypovaných spolehlivých zdrojů pro laiky s použitím vytvořené metodiky a zpřístupňováním těchto zdrojů. Navrhované stránky budou odkazovat na spolehlivé informační zdroje s garancí validity a důvěryhodnosti předávaných informací.

S metodikou vyhledávání spolehlivých informačních zdrojů o zdraví a nemoci budou seznamováni ve speciálních klasických i elektronických školeních i ostatní knihovníci tak, aby oni sami byli schopni efektivně najít požadovanou a ověřenou zdravotní informaci a předat tyto dovednosti svým uživatelům.

Literatura

- [1.] Medical Library Association. Health information literacy: definitions [Internet] Chicago, IL: The Association; [cit. 2010-09-25]. Dostupné z: <http://www.mlanet.org/resources/healthlit/define.html>
- [2.] LAUESEN, S. 2003. Task descriptions as functional requirements. IEEE Software : building the community of leading software practitioners [online]. Mar/Apr 2003, 2, [cit. 2010-09-21], s. 58–65. Dostupný komerčně z WWW: . ISSN 0740-7459
- [3.] Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR: ÚZIS ČR. Ukončené případy pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2010- [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/zdravotnicka-statistika/ukoncene-pripady-pracovni-neschopnosti-pro-nemoc-uraz>
- [4.] Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR: ÚZIS ČR. Zemřelí [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2010- [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/zdravotnicka-statistika/zemreli>
- [5.] Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR: ÚZIS ČR. Výběrová šetření o zdraví [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2010- [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/ehis/hlavni-vysledky>
- [6.] MedlinePlus: Trusted Health Information for You [online]. Bethesda: U.S. National Library of Medicine, 2017 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://medlineplus.gov/>

Kontakty

PhDr. Helena Bouzková

Národní lékařská knihovna
Sokolská 54, 121 32 Praha 2
tel.: 296335943
e-mail: bouzkova@nlk.cz

PhDr. Eva Lesenková, Ph.D.

Národní lékařská knihovna
Sokolská 54, 121 32 Praha 2
tel.: 296335932
e-mail: lesenkov@nlk.cz

Mgr. Adéla Jarolímková Ph.D.

Národní lékařská knihovna
Sokolská 54, 121 32 Praha 2
tel.: 296335932
e-mail: jarolimk@nlk.cz

Mgr. Filip Kříž

Národní lékařská knihovna
Sokolská 54, 121 32 Praha 2
tel.: 296335932
e-mail: kriz@nlk.cz

Mgr. Lenka Maixnerová

Národní lékařská knihovna
Sokolská 54, 121 32 Praha 2
tel.: 296335932
e-mail: maixnero@nlk.cz

Klára Mašková

Národní lékařská knihovna
Sokolská 54, 121 32 Praha 2
tel.: 296335932
e-mail: maskova@nlk.cz